

Željka Kopic, Valerija Korajac i Marija Šimunek
GOVOR VIRJA

Uvod

U ovom će se seminaru analizirati govor Virja, sela udaljenog 18 kilometara od Koprivnice. Prikazat će se osnovna obilježja kajkavskog narječja na fonološkom, morfološkom, sintaktičkom i leksičkom planu i vidjeti kako se ona ostvaruju u govoru Virja, a kao predložak poslužio nam je snimljeni razgovor sa stanovnicom Virja Ifkom Lauš (68 godina).

Fonetika i fonologija

Prozodija

Prema Miji Lončariću (1996: 47), osnovna kajkavska akcentuacija sastoji se od triju naglasaka. To su kratki (˘), dugosilazni ili cirkumfleks (^) i akut (˙). Međutim, naglasni sustav nije ujednačen na cijelom području kajkavskoga narječja. Mijo Lončarić (1996: 57) tako govori o 22 tipa naglasnih sustava u kajkavskom narječju koji su raspoređeni u pet skupina (A, B, C, D i E skupina). Naglasni sustav Virja Lončarić je smjestio u skupinu C koja je karakteristična po dvama obilježjima, kvantiteti i tonu. Govore s takvom akcentuacijom Stjepan Ivšić (Lončarić, 2005: 281) naziva križevačko-podravskim revolucionarnim govorima, a Mijo Lončarić (2005: 281) ih dijeli na tri grupe:

1. križevačko–bilogorska grupa u kojoj nema ograničenja mjesta naglasaka,
2. podravska grupa u kojoj vrijedi "zakon dvaju slogova",
3. međimurski govori u kojima su ukinute sve prozodijske opreke osim mjesta naglasaka.

Govor Virja pripada podravskoj grupi govora, a njegove su posebnosti (Lončarić, 2005: 272–277):

- a) tzv. "zakon dvaju slogova"¹, odnosno u riječi mogu biti naglašena samo dva posljednja sloga, primjerice: *pokupila*, *nadĕla*, *Valentĭna*, *curĭca*, *starĕše*, *sviĉĕlo*, *mojĕga*²
- b) ako je posljednji slog naglašen, onda je i dug (odnosno, posljednji je slog naglašen samo kada je dug), primjerice: *velĭ*, *mekotĕ*, *svojĕm*, *ekunĕm*, *kukurĕz*, *velĭm*, *gledĭ*, *velĕ*, *devedesĕt*, *delĕ*, *ženĕm*, *tamburĕš*
- c) poopćen je naglasak na posljednjem slogu u određenim gramatičkim kategorijama, primjerice u G i I jednine imenica ženskoga roda: *stalĕm*, *vojskĕ*, *granicĕ*, gdje naglasak prije nije stajao na posljednjem slogu
- d) intonacija nije fonološki relevantna, umjesto dugosilaznoga naglasaka na predzadnjem slogu u svim primjerima može stajati akut, a umjesto akuta dugosilazni naglasak, primjerice: *domĕće* i *domĕće*, *iskrĕna* i *iskrĕna*
- e) dugi, automatski i naglašeni, posljednji slog realizira se silazno, što je vidljivo u navedenim primjerima za dugi naglašeni posljednji slog
- f) dugi naglašeni predzadnji slog uglavnom se realizira silazno, primjerice: *starĕše*, *mojĕga*, *zovĕmo*, *ĵelezĭnjem*, *godĭšte*, *oĉĕte*, *roĉĕna*, *pojĕta*, *poĉrĕtu*, *prelĕpo*
- g) "zakon dvaju slogova" vrijedi i za izgovorni blok, tj. za vezu naglašene riječi i enklitike, a silina je tada na posljednjem slogu naglašene riječi, primjerice: *takvĕ je*, *spuščĕl se*, *stalĕ je*, *bĭl je*, *reklĕ je*.

U analizi snimljenoga govora uočene su nedosljednosti u provođenju tih naglasnih osobina. Tako su uočene riječi u kojima ne vrijedi zakon dvaju slogova, primjerice u riječima *nĕmate*, *rĕnila*, *napripovĕdala*, *zĕbave*, *nĭzine*, *povĕdala*, *zvezdice*, *posvĕćena*, *povĕzano*.

Isto je tako uočeno odstupanje od norme kako je naglašeni posljednji slog uvijek dug, pa se u nekim riječima dogaĉa da je posljednji slog naglašen, ali kratak, primjerice u: *navĕk*, *unukĕm*, *vanĭl*, *lepĕ*, *lepĭ*, *muškĕ*, *znadĕ*, *nikĕd*, *išlĕ*, *kakĕv*, *reklĕ*.

Osim primjera u kojima se naglašeni dugi pretposljednji slog realizira silazno, u govoru su pronaĉeni primjeri u kojima se dugi pretposljednji slog realizira uzlazno, primjerice u: *putrenjĕki*, *medenjĕki*, *marmelĕda*, *zafrkĕva*, *odrĕsli*.

Kada je rijeĉ o naglašenoj rijeĉi i enklitici, uočeno je da se u nekim rijeĉima silina ne nalazi na posljednjem slogu naglašene rijeĉi, primjerice u: *imĕla sam*.

¹ „Zakon dvaju slogova“ još je poĉetkom 20. stoljeĉa zabilježio i opisao Franjo Fancev, roĉeni Virjanin, u svom radu *Beitrĕge zur serbokroatischen Dialektologie*, objavljenom 1907. u Jagiĉevu Arhivu. Usp. Lonĉariĉ, Mijo 2005. *Kajkaviana & Alia: Oglĕdi o kajkavskom i drugim hrvatskim govorima*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 278.

² Navedeni primjeri uzeti su iz inervjua s gospoĉom Ifkom Lauš odrĉanog 25. studenoga 2009. godine u Virju.

Uočeno je miješanje kratkosilaznoga i dugosilaznoga naglaska u istim riječima, primjerice u govoru je upotrijebljeno i *delála* i *delála*, *jabōke* i *jabōke*, *kukurŭza* i *kukurŭza*.

Mogući uzroci tih nedosljednosti mogu biti različiti utjecaji kojima je izložen njihov današnji govor. Akcentuacija sa zakonom dvaju slogova razvila se na periferiji kajkavskoga područja, u blizini novoštokavske akcentuacije, ali i ostalih kajkavskih govora. U interferenciji s njima moglo je doći do preuzimanja pojedinih osobina drugih idioma.

Vokalizam

Vokalski sustav koji se može pretpostaviti kao ishodišni, polazni za kajkavštinu, upravo za sve suvremene kajkavske govore jednak je ishodišnom sustavu hrvatskoga dijasustava kao cjeline. Taj sustav, prema Miji Lončariću (1996) izgleda ovako:

I. (1,2)	<i>i</i>	<i>u</i>			
	<i>ɛ</i>	<i>o</i>			
	<i>e</i>	<i>ə</i>	<i>o</i>	<i>r</i>	<i>l</i>
		<i>a</i>			

U sjeveroistočnoj kajkavštini u razvoju vokalizma posebno su značajne tri pojave. Prva je sudbina refleksa izjednačenih *o* i *l*. Na cijelom sjeveroistočnom kajkavskom području došlo je do jednačenja tih glasova tako da je na većem, južnijem dijelu njihov refleks bio zatvoreniji od kontinuantne staroga *o*, a na sjeveru otvoreniji. Kasnije se njihov refleks u jednim govorima jednači sa *u* (npr. *ruka*, *suza*), a u drugima sa *o*.

Podravski govori, od Koprivnice do Đurđevca, imaju jednačenje sa *o* (*roka*, *soza*). U govoru Virja pronalazimo primjere takvoga jednačenja: *Vi ne bote morti znali kaj je...*

Druga važna pojava u razvoju vokalizma sudbina je jata i poluglasa, čije jednačenje predstavlja značajnu kajkavsku osobinu. To karakterizira većinu kajkavskih govora koje za kontinuantu jata i poluglasa imaju poseban fonem i to ili u svim slogovima napeto *e*, ili samo u kratkima dok u dugima i nenaglašenima mogu imati različite kontinuantne. Na području podravskoga dijalekta, uključujući i Virje, postoji jedna jedinica kao kontinuanta jata i poluglasa (*ě = ə*) > *ɛ* # *e* / *ɛ* < (*e = e*), neovisno o kvantiteti sloga, naglašenosti/nenaglašenosti i tonu. Ta je jedinica u gotovo svim govorima napeti akutski vokal *ɛ* koji je u opreci s kontinuantom etimološkoga *e* i nazala *ɛ* (-*dete*). Takvi se govori nalaze južno i sjeverno od Save. U govoru Virja pronalazimo sljedeće primjere: *A moja deca znadu mene.../ ...onda one zvezdice.../ Vudala sem se vu kuću gde.../ ...ali sve ređe Ljubica.*

Odras poluglasa u govoru Virja:

(1) *Vudala **sem** se vu kuču gde.../ ...a on je **imel** doma knjižnicu...*

Za kajkavštinu je posebno karakteristična sudbina kontinuantne etimološkoga *o*. Taj se vokal, kao i *ü*, mogao (akustički) povisiti, prijeći u prednji niz vokala, a izgovarao se centralnije (*ö/ö, ü/ü*).

Prijelaz vokala *o* u *u*:

(2) *I on je radel na **škuli**.../ **Kuliko** ja vrta delam...*

Prijelaz inicijalnog *o* ispred *n* u *u*:

(3) ***Undar** smo složile...*

Na kraju riječi često dolazi do gubljenja samoglasnika *o*:

(4) *A sad baš ne znam **kak** bu...*

Na cijelom području protezu *v-* ima staro *u* (npr. *vuvo/vuho*). Većina govora također ima *v-*, odnosno *vu-* od *vь(-)/vь*, npr. *vlovil*. Prijedlog *u* također dobiva protezu *v-/vu-*: *...onda se zval **vučitelj**.../ ...**vu** tom sam rođena.../ ...**sakojemu vunuku**.*

Povišenje *u > ü* danas nalazimo na četirima područjima: u Podravini (od Drnja do Podravskoga Kloštra), u nekim gornjosutlanskim govorima, dijelu Turopolja i Bednji. Ta je pojava prije mogla biti proširenija (u Gorskom kotaru i Međimurju, v. naprijed). U Podravini, gdje vrijednost može biti *ü* (npr. Gola) i *ü* (Đurđevac), nema sada nikakve uvjetovanosti. U sustavu je samo jedan *o* (koji je u naglašenom slogu obično zatvoren — *o*). Pomak *u > ü* vjerojatno je stariji, iz vremena kada su u sustavu postojala dva *o*, koji su se neutralizirali u jedno. Staro *u* ima vrijednost *ü*. U Virju je taj sustav jedini.

Konsonantizam

Konsonantizmi svih kajkavskih govora mogu se izvesti iz jednoga ishodišnoga, osnovnoga kajkavskog konsonantizma, odnosno mogu se svesti na jedan zajednički konsonantizam, koji, prema Miji Lončariću (1996), ima ove jedinice:

— sonanti				— opstruenti			
<i>w</i>		<i>m</i>		<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>j</i>	<i>l̥</i>	<i>ñ</i>		<i>c</i>	<i>s</i>	<i>z</i>	
				<i>t'</i>	<i>d'</i>		
				<i>č</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>	
				<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

Osnovni kajkavski konsonantizam malo se razlikuje od osnovnog sustava hrvatskoga jezika. Jedna od razlika je ta što se pretpostavlja postojanje dvousnenog sonanta *w*, a ne labiodentalnog sonanta *v*.

Što se tiče opstruenata, treba poći od toga da je *f* bilo u sustavu, što se može zaključiti prema daljem razvoju vokalizma, upravo prema sudbini *w*. U velikoj većini govora *w* je prešlo u *v*, kao i na ostalom hrvatskom području, osim u nekim govorima susjednima slovenskomu jeziku. U govorima u kojima je rezultat procesa *v* razvoj je otišao dalje nego u drugim hrvatskim narječjima. U dijelu distribucije — ispred opstruenta i u finalnom položaju riječi — *v* se počeo ponašati kao opstruent, tj. postaje zvučni parnjak bezvučnom *f*, pa dolazi do jednačenja po zvučnosti, primjerice: ...*a of koji je bil srednji*.

Karakteristično je čuvanje *l* kao gramatičkoga morfema na kraju sloga, kao primjerice u govoru Virja: ...*ali kad je dedo bil.../ Takve je pet napravil*.

Skupovi *lj*, *nj*, za koje se veže i sudbina *l*, *n*, kako je naprijed rečeno, do kraja 1. razvojnog razdoblja ostaju nepromijenjeni, a zatim u najvećem dijelu kajkavštine doživljavaju sudbinu *r'*, tj. nestaju iz sustava zbog male funkcionalne opterećenosti.

Oni iz sustava nestaju ukidanjem opreke po palatalnosti. Obično je to depalatalizacija, prijelaz *l' > l*, te rjeđe prijelaz *n' > n*, kao što je vidljivo u govoru Virja: *Naši su bili v letu.../ Ove godine neje bilo slive bistrice*.

Prijedlog *z* u kajkavskom narječju (uključujući i virovski govor) dolazi u značenju *s* i *iz*. Primjeri u značenju *s*: *Te su se z putrom delali.../ ...kaj se z palicami vudara*. U značenju *iz*: ...*kak je on došel z vojske...*

Karakteristično je i neprovođenje sibilizacije: *Najviše se peču ti trdi medenjaki...* Karakteristično je postojanje suglasničkih skupova: ...*se znadu kolače zmesiti*. Suglasnik *h* često izostaje na početku riječi: *To je polje, njiva ili kak 'očete*. Obična su pojednostavljivanja skupova sa *v*: *Kaj moremo, taka je sudbina...* Ispada *d* u skupovima *dn*, *dñ*: *Ja sem imela jenoga brata...*

Morfologija

Imenice

U kajkavskom narječju postoje tri deklinacije (Lončarić, 1996: 69):

1. Deklinacija za muški *i*, s nekim razlikama, za srednji rod. Nazvana je a-vrsta po nastavku *G* jednine.
2. Deklinacija za imenice ženskog roda koje u *N* jednine ne završavaju na konsonant, nego na *-a*. Po toj se deklinaciji dekliniraju i imenice muškog roda koje ne završavaju na konsonant. Naziva se e-vrsta po *G* jednine.

3. I-vrsta po kojoj se dekliniraju imenice ženskog roda koje u G jednine imaju nastavak *-i*.

U deklinaciji se u velikoj većini kajkavskih govora gubi V kao poseban padež te se umjesto njega pojavljuje N: ***Fran, idi mi na štalu***. Važno je napomenuti kako samo u nekim govorima kod ženskih hipokoristika na *-a* postoji V kao posebna kategorija: N *Kata*, V *Kato*. Možemo zaključiti kako se u kajkavskom narječju broj padeža kreće od dvanaest do četrnaest: šest padeža u jednini, šest u množini te ponegdje V u jednini, a postoji i poseban oblik za N i A uz brojeve dva, tri i četiri.

Imenice a-vrste muškoga roda. U imenica a-vrste m.roda na suglasnik karakterističan je sinkretizam A i G jednine imenica bez obzira znače li one što živo ili što neživo. Mogli bismo zaključiti kako se gotovo sve imenice ponašaju kao živo: ...*dok smo poreza morali plaćati, kad ima stana*.

Važno je napomenuti da sinkretizam ne mora biti uvijek potpun, do njega dolazi ako je A bez prijedloga, a ako A dolazi uz prijedlog, tada je A=N.

U D je jednine gotovo uvijek nastavak *-u*: ... *jer je naša crkva posvećena svetom Martinu*... Osim nastavka *-u*, u D možemo naići i na nastavke *-e* i *-i* u drugim kajkavskim govorima.

L jednine jednak je D jednine koji najčešće ima nastavak *-u*: *To je najzdraveše, dok si ti vu pokretu./ Nikad se ne budu požalile da im je teško vu životu*.

I jednine ima nastavak *-om*: *Je, s orasima, z makom*. Kao i u hrvatskom standardnom jeziku dolazi do zamjenjivanja samoglasnika *o* iza palatalnih suglasnika samoglasnikom *e*.

N množine m.r. imenica a-vrste ima nastavak *-i*: ... *to se više šprica, onda i više su ti stroji*...

G mn. ima nastavak *-ov/-ev*, ovisno o tome završava li osnova na palatal ili nepalatal. Karakterističan je i *-ø* nastavak.

Kod D mn., kao i kod I jednine i G množine provodi se prijeglas. Obično završava nastavkom *-om*.

A množine ima obično nastavak *-e*: *Ja sem mu pakete vu vojsku pošiljala, i novce, i pisma navek pisala*.

U L mn. najčešći je nastavak *-e(h)*, a katkad dolazi do izjednačavanja s I, obično u nastavku *-i*.

Imenice a-vrste srednjega roda. Imenice a-vrste srednjeg roda imaju iste nastavke za G i D jednine kao i imenice a-vrste m.roda: G *leta*, D *letu*.

N, A i V (ako postoje) su izjednačeni, tj. imaju jednake nastavke: N=A=V *letu*.

L jednine ima isti nastavak kao i D jednine *-u*: *Naši su svati bili v letu*. U ostalim kajkavskim govorima L jednine gotovo uvijek ima nastavak *-m* ili *-e*.

I jednine a-vrste imenica srednjeg roda ima iste nastavke (*-om/-em*) kao i I jednine m. roda: *letom*.

U G mn. nastavak je *-ø*: *On je već umrl, trinajst let ima./ Bila sam osamnaest let stara*. U ostalim kajkavskim govorima G mn. a-vrste srednjega roda osim *-ø* nastavka može imati i sljedeće nastavke: *-i, -e, -a*. N i A mn. sr. roda a- vrste su izjednačeni i imaju nastavak *-a*: *leta*. U ponekim dijelovima N i A mogu imati i nastavak *-e*.

Imenice e-vrste muškoga i ženskoga roda. N jednine imenica e-vrste ž.roda ima nastavak *-a*: *Prva je Mirela, Mihaela, Valentina, Anamarija, Matija, Katarina, Emanuela...*

N jednine e-vrste m. roda ima nastavak *-o*: *...ali kad je dedo bil Franjo...*

G jednine ima nastavak *-e*: *I on je radil na školi do penzije*.

D jednine kao i L ima nastavak *-i*. Primjeri za L jednine: *...jer u našoj familiji bila je već jedna Regina./ I on je radil na školi do penzije./*

A jednine ima nastavak *-u*.³ *Fran, idi mi na štalu! Imam jenu kravu. Imam penziju.*

I jednine najčešće ima nastavak *-om*, ali može imati i, u nekim drugim kajkavskim govorima, sljedeće nastavke: *-o, -u, -um, -oj* (Lončarić, 1996: 72-73).

N množine imenica e-vrste muškoga i ženskoga roda ima nastavak *-e*: *Onda one zvezdice ili puternjaki./ Jel znate kaj su to slive?*

G množine ima nastavak *-i*: *Dva ormara ona visoka imamo knjigi./ Bilo je onda sedam ekipi.*

D i L množine imaju nastavke *-am, -ama*: *ekipama, slivama*.

A množine jednak je N množine koji ima nastavak *-e*: *Onda sem imala nekakve jaboke, onda sam te jaboke nabeljila, naribala...*

I množine ima nastavak *-ami*, a u nekim drugim kajkavskim govorima može imati i nastavke *-am,-ama* (Lončarić, 1996: 72-73). Primjer I množine koji se koristi u Virju: *Ona ploča da ima žice, ne znam koliko, kaj se z palicami udara.*

Imenice i-vrste ženskoga roda. N, A i V jednine izjednačeni su kod imenica i-vrste koje završavaju na konsonant. G, D i L jednine najčešće imaju nastavak *-i*: *kokoši*. I jednine imenica i-vrste ženskog roda ima iste nastavke kao I jednine imenica e-vrste muškoga i srednjega roda: *-om/-em*.

N mn. ima nastavak *-e*.⁴ *...onda kokoše više nesu neg vezda*. D, L i I množine imaju iste nastavke, *-ama*., *kokošama*.

³ Bilježi se kako A jednine imenica e-vrste često ima i nastavke *-o* i *-a* (Lončarić, 1996).

Dvojina. U velikoj većini kajkavskih govora gubi se dvojina kao gramatička kategorija, tj. u N i A uz brojeve dva, tri i četiri dolazi množina, npr. N *dva brati*, A *dva brate*. No, u govoru mjesta Virja zabilježeno je čuvanje dvojine. U NAV brojeva dva, tri i četiri imenica koja znači ono što se broji stoji u dvojini. Kao i u hrvatskom standardnom jeziku, imenica koja je u m. i sr. rodu jednaka je G jednine, a u ž. rodu ista je kao N mn.

N jednine m.r.: *I sad su još samo dva brata živa, ovi su svi pomrli.*

Pridjevi

U hrvatskom standardnom jeziku češća je upotreba kraćih oblika pridjeva, no analizirajući govor mjesta Virja uočili smo konstantnu upotrebu produženih nastavaka, tj. navezaka: *Sad sem pred dva tjedna bika prodala i imam jenoga maloga telka.../ Ona navek obožava mojega diganoga kolača.*

Česta je i upotreba superlativa koji se tvori prefiksacijom komparativa s predmetkom *-naj*. U komparativu je sufiks *-eši*: *Regina, tu je, kak bi znala reći, stareše ime.*

Navodimo samo neke primjere uporabe superlativa koji se često koristi u Virju: *A najstareši brat isto je bil, onda se zval vučitelj./ To je najzdraveše dok si ti vu pokretu.*

U Virju postoji razlika između određenog i neodređenog oblika pridjeva, iako je za kajkavsko narječje karakteristična pojava da se umjesto neodređenog pridjeva često upotrebljava određeni pridjev (npr.: *On je tak dobri.*).

Brojevi

Glavni i redni brojevi imaju gotovo iste oblike i istu deklinaciju kao brojevi u hrvatskom standardnom jeziku te se mijenjaju kao pridjevi. Oblikom se izdvaja glavni broj *jeden*: *Jeden je brat bil šljuser...*

Različitom se deklinacijom izdvaja A jednine rednog broja koji ne završava na *-u* već na *-o*: *Moj brat je imel drugo curica...*

Primjeri glavnih brojeva u govoru mjesta Virja: *Sad su još samo dva brata živa./ Vudala sem se u kuću gde su bili tri muškarca.*⁵ Primjeri rednih brojeva u govoru mjesta Virja: *...sad je ona nadela prvom svojem sinu Fran.../ Curica prva je Ena, a druga je Regina.*

⁴ Bilježi se da N mn. imenica i-vrste ž.r. najčešće ima nastavak *-i* (Lončarić, 1996: 74).

⁵ U govoru mjesta Virja ne upotrebljavaju se brojevne imenice, već isključivo glavni brojevi kada se broje osobe muškog spola.

Zamjenice

Naziv kajkavsko narječje potječe od upitno-odnosne zamjenice *kaj*. U kajkavštini je njezin osnovni lik *kaj*, ali su fonološkim razvojem dobiveni različiti likovi; *koj*, *kej*, *ke*. U Virju se upotrebljavaju dva različita oblika iste upitno-odnosne zamjenice, *kaj* i *kej*: *Jel znate kaj su cimbulje?/ Onda oni mene pita, a kaj ti je to?/ A kaj je to torman?/ Kej je to spirek?*

Osobne i posvojne zamjenice imaju gotovo iste oblike i istu deklinaciju kao osobne i posvojne zamjenice u hrvatskom standardnom jeziku: *...jer je naša crkva posvećena svetom Martinu. / A moja je mlađa kćer rekla...*

Osobne zamjenice u govoru mjesta Virja: *Mi smo bili više poljoprivrednici./ ...dok ja tak velim nekaj.*

Kaj je vrlo često sastavni dio neodređene zamjenice: *...dok ja tak velim nekaj.../ Njim navek nekaj treba.*

Od pokaznih zamjenice često se pojavljuju oblici *of* (ovaj) i *te*, *ti* (taj): *Koji je bil najstariji ti je sad umro./ ...of koji je bil srednji.../ Ja jako posjećujem te etno kviz.*

Glagoli

Analizom govora mjesta Virja možemo zaključiti kako se u Virju ne koriste sljedeći glagolski oblici: futur prvi, aorist, imperfekt i glagolski prilog prošli. Postoji razlika između infinitiva i supina. Supin je po obliku krnji infinitiv, a upotrebljava se samo uz glagole koji označavaju neku namjeru ili kretanje: *Sad bum išla pukat belo repo.*

Najčešća je upotreba futura koji se tvori od glagolskog pridjeva radnog i svršenog prezenta pomoćnog glagola biti (*bum*, *buš*, *bu*, *bumo*, *bute*, *buju*): *Ja bum rekla po naše domeće, šljuser./ Bum delala dok bum mogla.*

Kao i u svim kajkavskim govorima, tako i govoru mjesta Virja postoji perfekt koji se tvori od nesvršenog prezenta pomoćnog glagola biti i glagolskog pridjeva radnog: *On je radil na školi./ ...sad je ostal najblađi brat./ Imeli smo žalosnoga Božića.*

Iz navedenih primjera možemo zaključiti kako glagolski pridjev radni ima stalni sufiksalni morfem *-l-*, na koji dolazi morfem za rod i broj (*-ø*, *-a*, *-o*; *-i*, *-e*, *-a*).

U govoru mjesta Virja sačuvao se i zapovjedni način, imperativ: *Fran, idi mi na štalu!// To tak napravi!*

Prezent se u kajkavskom jeziku tvori od svršenih i nesvršenih glagola nastavcima: *-m*, *-š*, *-ø*; *-mo*, */-me*, *-te/-šte*, *-u/-o*, *-e*, *-ju/-jo*: *Mi velimo vanil kifli./ I moje dekle plešu v folkloru.*

Sintaksa

Iako je sintaktička problematika kajkavštine vrlo rano bila predmet istraživanja Luke Zime (već 1887. godine), u usporedbi s čakavskom i štokavskom sintaksom, kasnije su takva istraživanja bila najslabije zastupljena, kao uostalom i u istraživanju drugih hrvatskih narodnih govora. Zimino komparativno istraživanje nije bilo dovoljno komparativno ni s obzirom na vrstu građe, tj. čakavštinu i štokavštinu predstavljali su također ili čak većinom tekstovi književnih jezika s čakavskom ili štokavskom bazom. Zimina istraživanja kajkavske sintakse ograničena su na zapise usmene književnosti. Sintaksa kajkavskoga književnog jezika također nije istražena, njezina su sustavna istraživanja na samom početku. Istraživanje sintakse suvremenih narodnih govora većim se dijelom ograničilo na prikaze diferencijalne prirode (s obzirom na književni jezik).

Zamjeničke i glagolske klitike mogu biti enklitike i proklitike. Da bi ih se razlikovalo od vezničkih i prijedložnih klitika koje su proklitike, u literaturi se o njima govori kao o „enklitikama" jer su u drugim narječjima enklitike. Tako je učinjeno i ovdje. Primjeri iz govora Virja: *...bum vam rekla.../ Ja se ne dam...*

Upitna čestica *li* (rijetko *l*) stoji iza prve riječi u rečenici, i to samo iza klitičkih oblika pomoćnog glagola *biti*: *Je l' me sad shvaćate kaj vam velim?*

Uz naglašeni prezent glagola *biti* (kao i uz druge glagole) ne dolazi *li*, pa se pita ili samim glagolom ili pomoću zamjenice *kaj*: *Znate kaj sam velela?*

Infinitiv često stoji iza imenice ili zamjenice na koju se odnosi i najčešće je na kraju rečenice: *Kuliko ja vrta delam, i to za svoju kćer, kad ona ne mre na balkonu uzgojit.*

Uz brojeve *dva*, *tri*, *četiri*, *obodva/obodve* u većini govora imenice m. roda su u množini, u odgovarajućem padežu, ali u našem smo razgovoru primijetili različitost: *...dva ormara ona visoka imamo...*

S prilozima *kuliko*, *tuliko*, *pono malo* imenica i zamjenica je u G mn., a glagol u jednini: *...dan danas se još pono daje imena Martini.*

Padeži

Uz pomoćne glagole dolazi predikatno ime u nominativu: *Najstariji brat isto je bil vučitelj.* Uz glagol *zvati* imenska je dopuna u N: *Onda se zval vučitelj.*

Karakteristična je upotreba etičkog dativa, posebno zamjenice *sebe*: *...i onda smo si složile...*

Instrumental sredstva redovito je s prijedlogom *z*: *Te su se z putrom delali, onda se lepe z pekmezom...*

Vrste riječi

Imenice: sveza dviju imenica izriče jedan pojam u nazivima, npr. voća. Prva imenica označuje širi pojam: *Ove godine nije bilo slive bistrice.*

Pridjevi: obična je upotreba pridjeva u službi imenice ili sveze pridjev + imenica: *trdi medenjaki, lepa imena...*

Komparativ: iza komparativa u komparaciji dolaze *nek, kak, ko, od*: *Regina, da, tu je stareše ime nek sat.*

Zamjenice: odnosne rečenice koje se odnose na neživo obično se vežu s glavnom rečenicom odnosnom zamjenicom za *kaj*: *Sviral je cimbulj, kaj ima žice i z palicama se udara.*

Prilozi: za pojačavanje i uopće modificiranje pridjeva, drugih priloga i glagola služe prilozi *čuda, dosti/dost, čisto, jako, kruto, prav (o), preik na preik, preveč*. Primjer su za to: *Tko želi biti milijunaš, to me jako zanima i ne znam, dost i pogodim.*

Leksik

U kajkavskom narječju nalazi se velik broj jedinica općeslavenskoga leksika, ali i leksema koji su tipični samo za kajkavštinu (Lončarić, 1996: 134-139). To su tuđice, neologizmi i arhaizmi. Tuđice su ušle u kajkavsko narječje iz susjednih govora, rezultat su geopolitičkih razloga, odnosno bliskosti s nekim jezicima i života u istoj državi (hungarizmi i germanizmi). Neologizmi, izvedenice i složenice uglavnom su nastale od različitih staroslavenskih riječi, a arhaizme čine staroslavenski leksemi koji su se sačuvali još samo u određenim govorima kajkavskoga narječja.

Karakteristike kajkavskoga leksika su:

1. istim sufixom (*-ek, -ič*) ponekad se tvore odmilice i za ženske i za muške osobe, primjerice: *Jožek, Štefek*, ali i *Barek, Marek*
Joškič, Štefič, ali i *Barič, Marič*
2. česta uporaba deminutiva, primjerice: *teleka, jajci*
3. velik broj germanizama i hungarizama.

U isječku govora iz Virja nisu pronađeni primjeri odmilica niti za ženske niti za muške osobe.

Zamijećena je uporaba deminutiva, primjerice u: *teleka, jajci*, germanizama: *šljúser, puter*, te hungarizama: *cimbulje*.

Pronađen je znatan broj kajkavskih riječi i danas očuvanih u govoru Virja, a neke od njih su su: *ōndar* = onda, *navěk* = uvijek, *starěše* = starije, *vučitelj* = učitelj, *škŭla* = škola, *šljúser* = bravar, *železŭnje* = željezarija, *dšć* = kiša, *tormãn* = hren, *pegljãti* = glačati, *ocvřek* = čvarak itd.

Zaključak

Naglasni sustav Virja poseban je po svojem „zakonu dvaju slogova“, koji je još početkom 20. stoljeća zabilježio i opisao Franjo Fancev, rođeni Virjanin, u svom radu *Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie*. Takav naglasni sustav i danas je uglavnom očuvan u govoru Virja, no primjećuju se utjecaji ostalih govora i dijalekata. U govoru su zabilježene mnoge stare kajkavske riječi što svjedoči o njihovom čuvanju i uporabi u današnjem govoru, no, zahvaljujući usporedbi s istim riječima zapisanima sedamdesetih godina 20. stoljeća, danas se uočava njihovo mijenjanje pod utjecajem standardnoga jezika.

U sjeveroistočnoj kajkavštini u razvoju vokalizma posebno su značajne tri pojave. Prva je sudbina refleksa izjednačenih *o* i *l*. Druga važna pojava u razvoju vokalizma je sudbina jata i poluglasa, čije jednačenje predstavlja značajnu kajkavsku osobinu, a posebno je karakteristična sudbina kontinuantne etimološkoga *o*.

Kajkavski konsonatizam nije doživio tako velike i različite promjene kao vokalizam i prozodija i u njemu nema tolike raznovrsnosti. Ipak, i za konsonantizam vrijedi da ga karakteriziraju promjene takvog ranga koje su drugdje važne za slavenske jezike u cjelini, pa i za slavenske jezike (npr. sudbina *d*).

Karakteristično za govor Virja jest čuvanje dvojine. Pridjevi, glavni i redni brojevi te osobne i posvojne zamjenice svojim su oblikom i deklinacijom gotovo isti kao i u hrvatskom standardnom jeziku. Analizom govora mjesta Virja možemo zaključiti kako se u Virju ne koriste sljedeći glagolski oblici: futur prvi, aorist, imperfekt i glagolski prilog prošli. Postoji razlika između infinitiva i supina. Supin je po obliku krnji infinitiv, a upotrebljava se samo uz glagole koji označavaju neku namjeru ili kretanje.

Na kraju možemo zaključiti kako je govor mjesta Virja sačuvao velik dio svojih posebnosti, no na svim se područjima osjeti znatan utjecaj hrvatskoga standardnoga jezika.

Prilog – transkripcija govora (dio razgovora s Ivkom Lauš)

B: Znete kaj? Mi smo bili više poljoprivrednici i više smo bili po pōlju, ja bum rekla po mekotâ. Vi ne bōte mōrti znali kaj je to mekotâ. To je pōlje, njīva il kak oćête. Onda i puno se kōpal kukurūz, kad se puno i grâha sadīlo, a vê se to sê više šprica, onda i više su ti strōji i to se sê mēnje obrađūje ručno, a neg se prije.

MI: Imate li svoju bašću kod kuće?

B: Da. Kuliko ja vrta dêlam, i za ta svoju kćeru, kad ona nê mre na balkonu uzgojiti, kad ima stâna. A moja dêca znadu mene puno spitavâti stare rêci dok ja tak velîm nekaj. Onda oni mene pita, a kaj ti je to. Evo naprîmer, od te drugê kćere Frân, bîl je pri mêni, ja mu velîm: „Frân, idi mi na štâlu“, ne znam kaj sem ga poslâla. On mene gledî. Na Môlvaj se drûgač velî, tàm velê "pojâta", el znate kaj je to? Znate kaj je štâla? Oni velê štâli pojâta, no, oni drûgač to velê.

MI: A sad još uvijek imate životinje?

B: Ìmam. Sad sem pred dva tjedna bîka prodâla i imam jenôga maloga teleka i jenu kravu i troje svinja.

MI: I vi to sve sami uspijevate?

B: Sama. Ja sem navêk...ali, ja velîm, ja se ne dâm. Vû tom sam rodêna, ostarîla i tåk bum delâla dok bum môgla. To je nâjzdravêše, dok si ti vû pokrêtu. A koliki mi velê: „Kaj se ve ti mûčiš?“. Imam penzîju, nê bi môrala, ali da vam bum iskrêna, kad je meni prelêpo dok ja svojim unukôm morem nekaj dâti. Jel me sad shvacâte kaj vam velîm? Njih je puno, njim navêk nekaj treba. A ja sem tâkva koja nê mrem da ne bi dâla.

MI: A recite sad za Božîc. Kako se spremate za Božîc?

B: A sad baš ne znam kak bu ovu godînu, ali ova kćer koja je na Môlvaj, ona navêk velî: „To je obitêljski blâgdan.“. Onda jêno lêto smo išli k nje na Môlve, a v lani eto se baš tako dogodîlo kaj je moj muž îšel na Božîc v bôlnicu, na Štefânje je umro tako da imêli smo žalosnôga Božîca. A sad, kak bo ove godîne ne znam. Ali, da vam bum iskrêna, oni navêk pêču kolâče.

MI: A koje kolače vi pečete?

B: Sitne. Mi velîmo vanîl kîfli. Onda one zvêzdice, to smo rekli "putrenjâki". Te su se z pûtrom delâli, onda se lepê z pekmêzom. Ondar najviše se pêču ti tŕdi, medenjâki, no i òndar ove brêskice. A sad su već novêši došli ti urîji. Jel znate kaj je to? To se isto peče vu one modeli i onda se lepî, ali se slâže krema. Jako su fini, ide čokolâda, ali to su ni z jâjci, mislim kak za ũskrs, onda pečêmo više gde su jâjca, kad ima više, onda kokôše više nesu neg vêzda. Ali, to je obavêzno, i diganôga kolâča.

MI: Vi već imate puno iskustva pa vi to sigurno jako dobro pravite.

B: A čujte, ja sam došla zâmuš. Jel znate kak se velî zâmuš? Ne znâte kaj je to? Vûdala sêm se vu kûcu gdê su bîli tri muškârca. To vam je zâmuš. Ja sem došla zâmuš na tri muškê osôbe. Dêda, devedesêt lêt, i môj muž i ti nâjmlâdi brât kaj sem vam pričâla. A njêgvi roditêlji su pomrli. Jâ sem od prvôga dâna dok sem došla zâmuš mâm kuhâla. Onda imam iskûstva u sâčem. Joj kaj sem prêšla, kaj mâlò što prêše. I onda ja sam se mâm prijêla sakvečkôga pôsla, a inâče sam bila tâkva po narâvi kaj me sê zanimâlò. Kaj sam sê štêla probâti.

MI: Sve vas je zanimalo, to je...

B: To me zanimàlo sàkaj i ja sàm to òndar poprijèla, ònda je navèk røkla ta bàka „nigdâr se ne bùš pokajàla v životu kaj bùš znàla“. A ja sem ònda bila tâko, ja sem prihvacàla sàkaj kaj me bu zanimàlo delàti. Zato moje kèeri velê da one ne znadù spèci diganòga kolàča. Ona to sè drùgač delâ. Moja ova starêša, ona pùno pèče te sitne kolàče i drugim ženâm po sèlu. Ona to jâko pùno pèče i njizine te sè kèeri, moje vunùke, sè znadù kolàče zmesiti. Jer ona im dâje podršku.

MI: Znači, vi ste ih sve potaknuli.

B: No, no. Ja sam ju potaknula i nek, nikàd se ne bùdu požalile da im je têsko vu životu, a ja sem išla zâmuš, ja bum rekla po domàce, bila sam osamnâjst lèt stàra i šest mesèci mi je falilo z mojim ÷ovèkom pedeset godina bi slavili. No, i to bi bili ono mòji svi vesèli da smo to doživèli.

MI: A kako ste se upoznali?

B: On je bìl tamburâš. To nje bìl instrumènta kòjeg on nje znâl igrâti. Ja bùm røkla po nâše, igrâti. E no, òn je napravil cimbùlj. Jel znâte kaj su cimbùlje? Ona plòča da ima žicê, ne znâm kuliko, kaj se z palicami vudâra. Takvê je pèt napravil, sakojèmu vunùku. I još ima, jednomu je poklònil tam svojèm poznaniku. I, on je sviral, a nègda nje bili niti zâbave, niti kaj bi se dèkle tak hodàle kak sad hodaju. Nismo išli nîkam. I onda smo složile plesa, dòma, i spuščâl sa je dîšç. I onda lêpo smo to mi složile i onda prenêsle sè, oni su svirâli, na gùvno. Jel znate kaj je gùvno? To vam je ono kaj je povèzano štalom, kraj štalê je, kam spravljâmo kòla...e, a pârma vam je ono gde su i sèno, i onda su, to se navèk znalo gde je ples, to je tak bilo po pôl dân, onda smo vikâli: „a, sad smo v hotèl pârma, a restorân gùvno“.

Literatura

Lonçariç, Mijo 1996. *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga.

Lonçariç, Mijo 2005. *Kajkaviana & Alia: Oglèdi o kajkavskom i drugim hrvat-skim govorima*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Herman, Josip 1973. Prilog poznavanju leksičkoga blaga u govoru Virja (Podravina). *Filologija*, br. 7, str. 73-99.